

Inspiratiedag Ambacht & Innovatie

Verslag panelgesprek ambachtelijke bouwtechnieken (ETWIE)

Panel

De deelnemers aan het panelgesprek waren:

- Lionel Billiet (Rotor vzw - <http://rotordb.org/>)
- Carola Van den Wijngaert (restaurator/conservator - <http://www.carolavandenwijngaert.be/>)
- Hilde Vanwildemeersch (Het Stroburo - <http://www.hetstroburo.be>)
- Jef Schrauwen (Atelier Schrauwen - <http://www.atelierschrauwen.be/>)
- Olivier Salens (Salens Architecten - <http://www.salensarchitecten.be/>)

Het panelgesprek werd gemodereerd door Daniëlle De Vooght (ETWIE).

Voorstelling

Rotor vzw is een collectief van mensen die een gemeenschappelijke interesse hebben in 'material flows' in het bouwbedrijf en de industrie. Hierbij kijken ze specifiek naar de mogelijkheden van hergebruik van bouw materiaal. In dit kader probeert Rotor de professionele praktijken van bouwbedrijven in heel België in kaart te brengen en te ontsluiten via een online inventaris. Het gaat vaak om spelers die op de grens zitten tussen een ambachtelijke en een industriële schaal van werken.

Carola Van den Wijngaert heeft al een grote ervaring opgebouwd als zelfstandig restauratrice en onderzoekster, met een specialisatie op het vlak van glas-in-loodramen. Twintig jaar geleden was ze een van de eersten om het volledige restauratieproces met de computer te verwerken.

Het Stroburo specialiseert zich in de techniek van de strobalenbouw om goede woningen te bouwen. Een modern strobalen gebouw is een energiezuinig en flexibel gebouw, waarin comfortabel kan gewoond worden. Andere gebruikte materialen zijn leem, kalkhennep, hout... Zo vist het Stroburo een aantal materialen en technieken weer op in een hedendaagse context.

Jef Schrauwen vormt de zesde generatie in een familie van vakmannen. Atelier Schrauwen is gespecialiseerd in authentieke voordeuren. Het gaat daarbij vaak om renovatie, maar er worden ook replica's gemaakt. Vertrekpunt is de combinatie van authenticiteit met moderne technieken,

veiligheid en comfort.

Olivier Salens is met zijn architectenbureau vooral actief in Brugge, een stad die door zijn status als UNESCO-werelderfgoed interessante uitdagingen biedt aan architecten. Brugge is daardoor geen speeltuin voor de meest innovatieve bouwtechnieken en -materialen. De uitdaging als architect is het omgaan met de beperkingen. Innovatie zit voor Olivier dan in het telkens weer alles in vraag durven stellen of bevragen van de keuzes en beslissingen die je neemt in een gegeven context.

Bewuste keuze?

Voor Atelier Schrauwen is/was het een bewuste keuze om op ambachtelijke schaal te werken. Als klein bedrijf, met een vijftal werknemers, is het anders bijzonder moeilijk om het verschil te maken ten opzichte van grotere bedrijven. Samen met een UNIZO-coach werd in dit kader een strategietraject afgelegd. Vaak zijn klanten specifiek op zoek naar dat ambachtelijke product. Door de bewuste keuze voor de specifieke niche binnen het ambachtelijke heeft het bedrijf geen last van de economische crisis.

Ook voor Carola ging het om een bewuste keuze. Als zelfstandig ondernemer is het belangrijk om steeds ook in de zijspiegels te kijken en andere opties open te houden. Zo kun je gemakkelijker inspelen op bepaalde veranderende situaties, zoals het onder druk komen van het religieus erfgoed.

Het onderzoek van Rotor naar handelaars in recuperatiematerialen is ontstaan uit een fascinatie voor gebruikte materialen en hun mogelijkheden. Daarna werd het probleem bekeken in een bredere context: waarom blijft het hergebruik van materialen zo beperkt? Er is nochtans een Europese richtlijn rond afvalbeheer die stelt dat hergebruik van materiaal prioritair is ten opzichte van recyclage. Dertig jaar geleden brachten we alles naar het stort, nu wordt er vooral gerecycled, een volgende stap is wellicht om meer in te zetten op hergebruik. Het is niet iets nieuws, maar het is wel toekomstgericht. In eerste instantie is het belangrijk om een betere kennis te krijgen van de bestaande spelers, en hen te verzamelen als sector. Nu functioneert dit eerder op een losse manier.

Ons woningbestand is relatief verouderd; de uitdaging is om hier meer comfort te bieden. Het Stroburo is ervan overtuigd dat strobalenbouw een antwoord op deze uitdaging kan vormen. Het gaat hierbij om een bouw materiaal dat maar weinig bewerkingen heeft gekend. De ambitie is om oude gebouwen weer bewoonbaar te maken met de technieken van vroeger.

Bij Salens Architecten heeft men nog nooit echt stilgestaan bij de ambachtelijke insteek in het werk, maar eigenlijk is men er onbewust wel mee bezig. De link met ambachten is interessant, omdat er eigenlijk wel veel te doen is met traditionele materialen en technieken. Veel mensen betreuren dat in de hedendaagse architectuur het 'detail' grotendeels verdwenen is. Dit hangt samen met de budgettaire context en het verdwijnen van het vakmanschap. Misschien kan dit deels terugkomen door een meer ambachtelijke insteek en de evoluties rond open design, 3Dprinting e.d.m.. Bij de bouw van het nieuw Rijksarchief in Brugge werd de architecten expliciet gevraagd naar een innovatieve interpretatie van een archief. Op een vrij eenvoudige manier werd door de architecten een subtiele gelaagdheid gecreëerd die verwijst naar het uitzicht van een stapel oud papier. De wetgeving rond duurzaamheid heeft wel een belangrijke impact: veel budget gaat immers naar de technische installaties die niemand ziet, zodat er slechts een beperkt budget overblijft voor de zichtbare architectuur.

Rol van de overheid?

Olivier ziet een rol voor de overheid in het creëren van ontmoetingsplekken voor creatieve mensen. Er is een evolutie naar meer samenwerking, meer uitwisseling van ideeën, kruisbestuivingen... De overheid zou dit kunnen faciliteren door hiervoor infrastructuur aan te bieden. Een mooi voorbeeld is de Winkelhaak in Antwerpen. Daarnaast kan zeker ook het onderwijs verbeterd worden. Architecten zouden in hun opleiding veel sneller in contact moeten komen met ambachtelijke bedrijven. Bij aanbestedingen is dan weer vaak het probleem dat men enkel kijkt naar de prijs, een vorm van kortetermijnperspectief. Zaken die een offerte duurder maken, zoals specifieke benaderingen van duurzaamheid en ambachtelijkheid, spelen dus niet echt in de kaart, terwijl ze misschien op lange termijn wel voordeliger of duurzamer kunnen zijn.

Tenslotte zou de overheid de wetgevingslogica moeten herzien: regels zijn er om dingen die niet goed zijn te verhinderen, maar zouden niet mogen dingen die wel goed zijn verhinderen. Als deze toets gemaakt zou worden bij het opstellen van regelgeving, zouden er wellicht heel wat meer ontwikkelingsmogelijkheden liggen op allerlei domeinen.

Jef vult aan dat de hoge loonlasten problematisch zijn en dat het in die context niet evident is om de rendabiliteit van een bedrijf te blijven verzekeren. Carola beaamt: de kosten van een project gaan voor 80 procent naar lonen en slechts voor 20 procent naar materialen. Doordat de wetgeving continu verandert, wordt er nu te vaak nutteloze energie gestoken in bepaalde zaken. De doorlooptijd van aanbestedingen in haar sector is vaak zeer lang; dit kan tot 3 à 4 jaar oplopen. Op die tijd staat een bedrijf op het vlak van techniek en innovatie echter vaak al veel verder.

Hilde pleit ervoor dat de overheid zou zorgen voor een blijvende vorm van 'vrijplaats' voor innovatie in technieken en materialen. Daarnaast moet de overheid zorgen voor een wetgeving die vernieuwing niet tegenhoudt. De bouwtechnieken van het Stoburo vallen nu perfect binnen de bestaande wetgeving, maar het is niet gegarandeerd dat dit zo zal blijven. Nu is er te weinig aandacht voor het energetisch karakter van materialen.

Carola zegt dat men bij renovatie graag nieuwe technieken wil toepassen. Ze geeft het voorbeeld van de isolatie van spouwmuren. Op zich is dat natuurlijk een goed idee, maar bij woningen uit het interbellum heeft de isolatie vaak als neveneffect dat de gevel om de vijf jaar opnieuw bepleisterd moet worden.

Olivier ziet nog voldoende potentieel voor een meer ambachtelijke insteek binnen bedrijven. Het probleem is echter vaak dat het traditionele leerproces (meester > leerling) niet meer echt bestaat. Eens de kennis van bepaalde technieken en vaardigheden verdwenen is, zal het zeer moeilijk zijn om dit nog terug te krijgen.

Erfgoedperspectief?

Carola vindt het erfgoedperspectief erg belangrijk. Ze geeft lezingen, schrijft mee aan publicaties, en vindt het belangrijk om mensen te sensibiliseren over de waarde van haar werk. Als zelfstandige is het echter moeilijk om nog meer te doen. Zo is het bijna onmogelijk om zich te engageren in een één-op-één leerproces: dit zou een te grote rem zijn op de eigen werking.

Lionel vindt dat er soms spanningen ontstaan doordat iedereen zijn eigen definitie heeft van wat erfgoed precies is. Ook het recuperatiemateriaal

waarmee Rotor werkt, zou kunnen gezien worden als een soort 'gedelokaliseerd' erfgoed. De manier waarop dit materiaal wordt gebruikt doet echter niet altijd denken aan erfgoed. Zo werd recuperatiebaksteen vaak gebruikt om fermettes op te trekken. Lionel geeft het voorbeeld van een handelaar in rustieke bouwmaterialen die, als een moderne Robin Hood, interventies doet in de publieke ruimte. Op zijn eigen domein legde hij ook een soort Disneypark aan, dat, hoewel het helemaal fake is, intussen wel beschouwd wordt als erfgoed.

Olivier vindt dat hij zelf wat traditioneler geworden is in zijn aanpak door in Brugge te komen werken. Hij kijkt nu ook anders naar nieuwbouw: dit moet vooral een uiting zijn van de huidige tijd. Innovatie kan ook met bestaande technieken en materialen. Dit staat dus niet lijnrecht tegenover elkaar. Het is niet altijd evident, maar het is een boeiende zoektocht. Dit uit zich ook in de vorm van de architectuur. Zo worden er binnen de Brugse context specifieke oplossingen gezocht voor hellende daken. Je moet als architect echter de bestaande regels ook in vraag durven stellen. Goede zaken mogen niet onmogelijk gemaakt worden.

Hilde vindt dat het Stroburo zeker bezig is met erfgoed. Het gaat dan bijvoorbeeld over het doorgeven van technieken. Strobalen- en hennepbouw zijn eigenlijk vooral een vorm van zelfbouw. Het is dus belangrijk dat de vaardigheid wordt doorgegeven. Het probleem is dat mensen gewoon niet meer weten dat dit soort van technieken bestaat, dat het mogelijk is. Hoewel dergelijke technieken vaak evidente voordelen opleveren, moeten ze steeds opnieuw uitgelegd worden.

Jongeren?

Er is zeker ook interesse bij jongeren voor een de meer ambachtelijke bouw- en restauratietechnieken. Zowel Atelier Schrauwen als het Stroburo hebben veel jonge klanten. De interesse leidt er echter niet automatisch toe dat jongeren er ook actief mee aan de slag gaan. Zo zijn er in het vakgebied van Carola de voorbije twintig jaar slechts twee mensen zelfstandig geworden.